

LITERATŪROS, DAILĖS, MOKSLO, VISUOMENĖS IR POLITIKOS LAIKRAŠTIS

Lietuvos Visuomenei.

Atėjo sunkios vargo dienos.

Kiekvienas karas, kad ir toliausiai vedamas, bausis. Bausis tuo, kad atima šeimoms jų maitintojus. Tėvai, vyrai, broliai eina tenai, kur grumiasi žmonės mirties kovoj, kur plūsta kraujas. Palieka moterys ir vaikai. Kiekvieną valandą gali jie tapti našlaičiais. Atsiminkime Lietuvos moterų ir vaikučių ašaras per Japonų karą!

Dar baisesnis karas šiandien, nes siaučia čia pat — Lietuvos žemėje. Šiandien netik išleidom į kovą savo vyrus, bet ir patys atsidūrėm mūsų laukuose. Per kelias savaites dundėjo Lietuvos žemė nuo kruvinių ristylių. Nuo Palangos iki Druskininkų perėjo karo vėsula ir Nemunas parau donavo nuo žmonių kraujo.

Beveik visa Suvalkų gubernija, Kauno gubernijos pasienis, Vilniaus gubernijos dalis nuniokota. Javai, dar nuo laukų nebuvę nuimti, o jau sumindžioti, sutrypti ir kas buvo surinkta, — sušerta, išdraikyta arba išvežta. Neliko nei gyvulių, nei pašaro, nei padargų, nei grūdų. Rugių pasėlis žuvęs. Bombos ir kareivių kastuvai sumaišė derlingą indirbtą dirvą su bergždžiąja žeme. Trobesių pusė — tik nedėguliai, o kita — išdraskyta, išvartaliota. Žmonės likę be duonos, be pastogės. Tenai jau tykoja karo palydovas — badas.

Bet ir ten, kur mūsų nesiekė, gyvenimas iškrypęs iš vagos. Lietuva — žemės ūkio šalis, o žemės darbai reikalauja pastovios, metų metais pasikartojančios tvarkos. Iširimas tokios tvarkos mažina derlių, alina žemę, o jos atitaisymas, tai stropus kelerių metų darbas. Žinome, kas tai būtų neužsėti laukai! Karas lemia pavojų: sumenkėjimą žymiausio Lietuvos turto — žemės ūkio, nes ten, kur ne visa suirę, jaučiama išteklių stoka. Ūkininkų manta paimta karo reikalams. Tvoros, ir tos sukūrintos. Tušti aruodai, tuščios kūtės ir kluonai.

Del karo sustojo Lietuvos pasienio švietimo įstaigos bei draugijos. Tūkstančiai jaunikačių blaškosi, nustoję savo namų atramos, nerazdami liuosų vietų mokyklose. Graso pavojus, kad ištisi metai, jaunų dienų metai, nueis vėjais. Karas pridarė pinklių ir dvasios pažangai.

Aišku, kad jau pirmomis karo dienomis visuomenė sukruoto kovoti su ūmai iškilusia nelaime. Šiandien, stoja darban ir mūsų Draugija. Draugijos tikslas palengvinti Lietuvai karo naštą, užkirsti kelią vargui, gelbėti Lietuvos ūkininko rytojų. Draugijos darbas bus trejopas: 1) ji duos pastogės, maisto, kuro ir drabužių tiems, kurie nieko nektekė, visa praradę; 2) ji saugos nuo pražūties pirusį Lietuvos žemės ūki, šelpdama artojus sėklomis, padargais ir visu, ko reikia ūkiui, ji stengsis padėti išskaidytai Lietuvos moksleivių jaunomenei.

Platus yra darbas, kurio imasi mūsų Draugija — Lietuvos Draugija, — nes apima keturias gubernijas: Vilniaus, Kauno, Gardino ir Suvalkų. Plati ir darbo vaga, nes turime teisės steigti Draugijos skyrius *visur*, kur tik rasis bent penki žmonės, nuoširdžiai pritarią Draugijos tikslui, norį padėti nukentėjusiam tautiečiui, Lietuvos piliečiui.

Taigi einame! Ten, kur karo nutuštinti laukai, kad šelptume varguolius. O ten, kur karo vėtra nesiekė, kad primintume žmogaus priedermę — paguosti artimą savo.

P. S. Tikruoju Draugijos nariu gali būti kiekvienas įnešęs iškarto 3 rub.; pagarbos nariu — įnešęs iškarto 100 rub., arba apsiėmęs mokėti kas mėnuo po 5 rub. Draugijos Komiteto būklė: Vilnius, Jurgio pr. namai 19, 3-sios Vilniaus Savi tarpinio Kredito Draugijos butas. Lietuvių Draugija šelpti nukentėjusiems del karo. Telefonas 913.

Komitetas.

A. Sm.

LIETUVOS ETNOGRAFIJOS RIBOS.

istorinė Lietuva, tiek tautų jungusi vienon valstybėn, dingo ir jau nebegriš. Tečiau praeitis mums brangi, iš jos visko braukti negalime ir neprivalome. Ypač brangi mums praeitis, kiek atsispindi joje lietuvių dvasinė ir materialinė kultūra. Šiandien mums terūpi, kad lietuviai išlaikytų tą savo kultūrą ir išplėstų ją tiek, kiek leidžia susidėjusios dabarties aplinkybės. Todėl, kalbėdami apie Lietuvą, mename savo kraštą, apgyventą daugiausia lietuvių. Negriebiame to, kas yra svetima, bet ir nenorime paleisti, kas yra, buvo ir turi būti mūsų. Netykojame nieko iš savo kaimynų, tik vis delto negalime perleisti jiems, kas mūsų paveldėta iš senų-senovės. Mūsų Lietuva siekia tol, kol girdėti gimtoji kalba, kur liaudis tebeturi lietuvišką sielą, kur ji savo dvasiniais ir materialiniais reikalais daro vienumą.

Tik nelengva nurodyti etnografinę lietuvių riba. Tikriausias įrankis tam būtų paskutiniai tautų sąrašai. Bet jais atsidėti nevisai tegalima: pirmieji tų sąrašų šaltiniai buvo rankose tų, kurie nepageidavo, kad mes atgimtume, ir todėl visur rodė mūsų skaičių mažesni, o savo didesni. Ypač abejotinos statistikos žinios iš Lietuvos rytų — Vilniaus gubernijos — ir iš Lietuvos vakarų — Prūsijos, kur lietuvių sąmonė tebėra silpnutė, vos tepradedanti busti.

Nelengva sudaryti ir etnografinis Lietuvos žemėlapis: daugiausia kliūčių sutinkame vis ten-pat: rytuose ir vakaruose, kur lietuviai susiduria su kitomis tautomis. "Lietuvos Ūkininko" bendrovė išleido tokį žemėlapij ir tuo labai didelį darbą padarė, kurs kitiems jau kur-kas lengviau bus taisyti ir tobulinti. Jame nėra parodyta procentais lietuvių skaičiaus, nesunaudotas paskutinių 1897 metų sąrašas ir kitokie etnografijos tyrinėjimai. Bet dėkui ir už tai, kas padaryta. Jau ir tai daug, kad miestų, miestelių, upių, ežerų ir kitų vietų vardai teisingai, kaip taria lietuviai, užrašyti.

Antra vertus, mūsų krašto statistikos ir kitas etnografijos materijalas yra neapdorotas, todėl mažai teptatikimas. Prieš naudojantis reiktų jis gerokai dar apvalyti, išmesti prieštaravimai ir visa apvalius suderinti, tik tada jis tiktų žemėlapiui, norinčiam turėti mokslo vertę. Štai kad ir 1897 metų tautų sąrašas buvo darytas tuo metu, kada lietuviai vos buvo pradėję busti iš miego, kada jų budimas lenkams ir kitiems rodėsi labai nepageidaujamas, neturįs mažiausio pamato gyvenime. Statistikos žinias tvarkė valdininkai ir vyriausybės įstaigos, kurios privalė pagalbos iš vietos inteligentų ir pusinteligentių. Pirmi jų pagalbinin-

kai, nėsant lietuvių, buvo sulenkėję dvarininkai, kunigai ir šiaip jau nutautę mūsų liuosų profesijų žmonės. Žinioje, kiek jie galėjo interpti savo subjektivizmo į tą sąrašą. Kad tai ne tuščias spėjimas, tai parodo ir 1908 m. skubotas Lietuvoje gyvenančių tautų rašymas, Stoulipino antgreitųjų pareikalautas "savavaldybės" sumanymui. Pavyzdžiui, Vilniaus apskrityje lietuvių tepriskaityta 18 tūkst., tuo tarpu 1897 m. sąrašė jų buvo parodyta 75 tūkst.! Užtat lenkų prigaminta per tą vienuoliką metų bent keturius kartus daugiau! Tai buvo pats įnirtimas lietuvių-lenkų santykiuose, tai buvo metas, kada kilo didžiausios peštynės bažnyčiose, dėl pamaldų. Ir jei dabar būtų tautų rašymas mūsų krašte, kol Dūmos rinkimai ir bažnyčia tebėra lenkų rankose, tai lietuvių skaičius Vilniaus gubernijoje būtų tikrai nustelbtas dirbtiniu lenkų skaičiumi. Tokia statistika, žinoma, vargu beg parodys gyvenimo tikrumą.

Taigi, nors statistikos mokslas prieš kelias dešimtis metų nebuvo toks tikslus, kaip dabar yra, nors Rusijoje tuomet jis vos tebuvo pradėjęs rasti sau vietas, tečiau jo žinios iš Lietuvos etnografijos, tada rinktos, yra tikresnės, bešališkesnės, nes nebuvo joms tų kliūčių, kurių šiandien pilna: nebuvo nei lietuvių, nei gudų klausimo, varžėsi dėl Lietuvos vien rusų vyriausybė su sulenkėjusia mūsų bajorija ir kunigija. Lietuviai niekam nebesivaizdino, visi juos laikė mirusia, nebėgyva tauta, kuriai nebelemta niekuomet atgyti ir sujudėti. Ne veltui ir Mickevičius rašė savo "Konrado Valenrodo" prakalboje, jog "Litwa jest całkiem w przeszłości", todėl verta esanti tik apdainuoti. Tomis sąlygomis nebaisu buvo rodyti mažesnis ar didesnis lietuvių skaičius, kadangi nebuvo lietuvių separatizmo, noro veržties iš lenkų globos. Valstiečių klausimas Lietuvoje viršijo toje gadynėje visus kitus klausimus; žmonės buvo paskirstyti į liuosuosius nuo pagalvės mokesnių ir į privalančius mokėti juos. Tautybės klausimas, dabartine jo reikšme kalbant, buvo antraj eilėj. Tik 1850—1860 metų tarpe vyriausybė įsakė tam tikrais cirkulerais visų tikybių kunigams pristatyti žinių Petrapilės Mokslų Akademijai, kiek kurioje parapijoje yra kurios tautos tikinčių krikščionių. Ir tokių žinių buvo duota. Ano laiko mokslininkai ir vyriausybės atstovai, rašydami apie etnografinius Lietuvos santykius, kaip tik ir remiasi tomis žiniomis.

Tokių etnografijos raštų turime net keletą. Tiesa, jų autoriams pirmučiausiai rūpėjo ne lietuviai su jų gyvenamosiomis ribomis, o visai kas kita. Vieni piešė padalytosios Lenkijos sienas su jos tautų skaičiumi, kiti rašė storiausią knygą apie vieną kurią Lietuvos guberniją, taip sakant, jos istoriją ir geografiją, kiti vėl stengėsi mokslingai išrodyti, jogei lenkai be reikalo savinąsi Gudiją

Tobl. № 1.	Provincijų vardai	Viso labo gyventojų	Lenkų	Rusų	Vokiečių	Lietuvių ir latvių	Žydu	Kitų tautų	Ant ketvir-tain. mylios	
R U S I J A	Lenkija	4.800.000	3.560.000	220.000	240.000	185.000	595.000	500	2.075	
	Kuršas	567.000	13.000	16.000	58.000	450.000	28.000	2.000	1.147	
	Kaunas	947.000	30.000	16.000	14.000	786.000	100.000	600	1.248	
	Vilnius	857.009	212.000	178.000	900	386.000	77.000	2.800	1.117	
	Gardinas	836.000	270.000	462.000	6.000	3.000	94.000	1.300	1.209	
	Minskas	1.000.000	180.000	726.000	500		91.000	2.500	616	
	Vitebskas	733.000	75.000	444.000	2.000	140.000	64.000	8.000	906	
	Mogilevas	868.000	40.000	721.000	400		107.000	200	981	
	Voluinė	1.477.000	170.000	1.118.000	4.800		184.000	300	1.147	
	Kievas	1.831.000	75.000	1.529.000	1.600		225.000	800	1.994	
	Padolija	1.684.000	205.000	1.240.000	1.800		196.000	41.000	2.178	
			10.800.000	1.270.000	6.450.000	90.000	1.865.000	1.166.000	59.000	1.1999
			15.600.000	4.830.000	6.670.000	330.000	1.950.000	1.761.000	59.000	1.378
	P R Ū S I J A	Prūsai	2.744.000	610.000	1.200	1.947.000	150.000	36.000		2.329
Poznanė		1.417.000	840.000		505.000		72.000		2.642	
Silezija		3.269.000	600.000		2.580.000		39.000	50.000	4.408	
		7.430.000	2.050.000	1.000	5.032.000	150.000	147.000	50.000	3.025	
A U S T R I J A	Galicija	4.625.000	1.925.000	2.150.000	98.000		448.700	3.000	3.250	
	Silezija	445.000	145.000		200.000		3.300	97.000	4.734	
		5.070.000	2.070.000	2.150.000	298.000		452.000	100.000	3.342	
	Iš viso	28.100.000	8.950.000	8.821.000	5.660.000	2.100.000	2.360.000	209.000	1.838	

su Ukraina ir Lietuvą, kur lenkų visai maža tėsą. Tokiu būdu lietuviai minimi tik tarp kitų. Bet vis dėlto mums yra brangūs tie tyrinėjimai, nes be jų sunku būtų žinoti, kame ėjo seniaus lietuvių etnografinė riba. Iš tų raštų visu-indomiausias yra mums D'Erkerto buvusios Lenkijos atlasas su prancūziškais paaiškinimais, išleistas 1863 metais Petrapilėje*). Kaip rodo jo antrašas, autoriaus tikslas buvo susekti, kur kiek lenkų gyvena. Pirmame lakšte jis pažymi atskiromis spalvomis kiekvieną kraštą ir taip išveda etnografines tautų sienas; antrame parodo nuošimčiais lenkų daugumą kiekvienoje provincijoje, trečiame — rusų (gudų ir ukrainų), ketvirtame—vokiečių, penktame lietuvių ir latvių, šeštame žydų. Be to, pirmame lakšte viršum kampelyje iš kairės pusės jis duoda mažą tobyltėlę, sutaisytą taip, kad gali matyti, kiek kurios tautos yra gyventojų atskiroje provincijoje, kiek jų yra iš viso, kokio, pagaliaus, didumo visu tautų skaičius draugėje. Visą tą tobyltėlę dedame nieko joje nekeizdami (žiūr. tobl. № 1).

Tobyltėlės apačioje autoriaus paaiškinta, jog tie skaitmens esą tik maž-daug tikslūs ir paimti iš 1858 metų sąrašo. Rusijos provincijoms jie sudaryti vidutiniškai iš statistikos komiteto ir kunigijos surinktų žinių. Kareivių nėra parodyta, išskyrus tris Prūsijos provincijas; ten jų nedaug tebuvę ir jie ten darę tą pačią tautų proporciją, kaip ir gyventojų visuma.

Antrame atlaso lakšte pažymėta, kad į lenkus priskaityti gudai ir ukrainai katalikai, o į rusus — gudai ir ukrainai stačiatikiai.

Lietuvių skaičius parodytas bendrai su latviais. Bet tai netemdo nei etnografinės ribos tų dviejų tautų, nei jų skaitmenų aiškumo, nes Kauno guberniją galima gangreit laikyti buusia lietuvių apgyventa, o Kuršo guberniją — latvių; su Vitebsko gubernijos latviais lietuviai veik nesusisiečia. Tokiu būdu, atmetę iš bendro lietuvių bei latvių skaičiaus (2.100.000) Kuršo bei Vitebsko latvius (590) arba sudėję krūvon Kauno, Vilniaus, Gardino gubernijų ir Prūsų bei Lenkijos lietuvių (786.000 + 386.000 + 3.000 + 185.000 + 150.000), gausime vieni lietuvių skaičių — 1.510.000. Jei tobyltėlėje būtų buvusi parodyta gyventojų statistika skyrium Prūsų Lietuvai, o ne visai Prūsijai, skyrium Suvalkų žemei, lietuvių apgyventai, o ne visai Lenkijai; toliau, jei ta statistika būtų buvusi Vilniaus gubernijai be dviejų jos apskričių, Vileikos ir Dysnos, kur gudai gyvena, tuomet, turėdami atlase pažymėtas etnografines lietuvių ribas, galėtume nuošimčiais pareikšti, kiek buvo lietuvių ir kiek kitų tautų visoje etnografinėje Lietuvoje. Dabar tegalime tai padaryti vienai Kauno gubernijai, veik perdėm lietuvių užimtai. Tik vis dėlto bus indomiau nuošimčiais apskaičius tautų daugumą bent dviem gubernijom, Kauno ir Vilniaus, kad ir su tiem dviem nelietuviškom apskritim.

*) Atlas Ethnographique de provinces habitées en totalité ou en partie par des polonais. Par R. D'Erkert Capitaine aux gardes, membre effectif de la Société Géographique Imperial de Russie. St. Petersburg 1863.

Tobl. № 2.	Visų gyventojų	Lenkų	Rusų	Vokiečių	Lietuvių	Žydų	Visokių
Kauno g.	947.000	30.000	16.000	14.000	786.000	100.000	600
Vilniaus g.	857.000	212.000	178.000	900	386.000	77.000	2.800
	1.804.000	242.000	194.000	14.900	1.172.000	177.000	3.400
	100%	14%	10,8%	0,8%	65%	9,2%	0,2%

Iš tos skaitm. skiltelės (№ 2) matyti neabejotina didžioji lietuvių dauguma, kuri būtų dar didesnė, jei nebūtų intrauktos Vileikos ir Dysnos apskritys. Tai viena. Antra, jei į lenkus nebūtų buvę priskaityti gudai katalikai, tai lenkų nuošimtis būtų bent tris kartus sumažėjęs, būtent jų tebtų buvę kokie 5, o ne 14 nuošimčių.

Laimei, D'Erkerto atlasas papildo tai žemėlapiu, ko negalime susekti skaitmenimis: jo išvesta etnografinė riba su lietuvių skaičiaus nuošimčiais. Visoje Kauno gubernijoje, trijose Vilniaus gubernijos apskrityse (Vilniaus, Trakų ir Švenčionių), Suvalkų Žemėje, išskyrus Seinų apskritį, lietuvių, sulyginus su kitomis tautomis, didžioji dauguma, siekianti per 50 ar 80 nuošimčių. Tik Prūsų Lietuvoje ir Vilniaus gubernijoje Lydos ir Ašmenos apskrityse jų tėra mažuma, tesiekianti 20 nuošimčių. Bet vis dėlto jų čia ne mažiau, kaip lenkų, sudėtų krūvon su gudais katalikais.

Antras svarbus raštas mūsų tikslui tai, be abejo, kapitono Kareivos knyga, gana stora (800 su viršum puslapių), išleista Petrapilėje 1861 m.*) Ta knyga tai kaip ir enciklopedija Vilniaus gub. Ji mums pasakoja vien apie Lietuvos rytus, jos autorias surinkta visa ir išvisur, vadovaujantis tam tikra generalinio štabo programa: statistikos žinios, anos gadynės mokslininkų nuomonės apie tą Lietuvos sritį, jos gyventojus, ūkį, pramonę ir prekybą. Kareivos knyga pravartu kiekvienam lietuviui inteligentui pasiskaityti ar bent atsidėjęs pavartyti. Teisybė, kai-kurios mokslininkų nuomonės apie mūsų kraštą yra pasenusios ir pakeistos naujais, tikresniais tyrimais, bet daug kas paliko ir ligšiol nesugriauta, tvirta. Kareivą skaitydami aiškiai matome, koks buvo anuomet Lietuvos rytų padėjimas, koks jų kultūros stovis, kokie, pagaliaus, buvo tautų santykiai Šiuo žygiu mums rūpi etnografinis Lietuvos klausimas, kiek jis toje knygoje autoriaus paliestas. Kalbant apie rytų etnografinę ribą, reikia pasakyti, jog Kareiva visai sutinka su D'Erkertu. Skirtumas tik tas, kad pirmasis savo žemlapelyje, pridėtame knygos gale, veda liniją tarp lietuvių ir gudų, destis kur katrų yra daugiau, palikdamas už etnografinės lietuvių sienos didžiąją dalį Ašmenos ir Lydos apskričių,

su ten tebebuvusiomis lietuviškomis salomis. Antrasis aprėpė visą plotą, kur tik dar buvo užsilikę lietuvių. Bet pirmame savo atlaso lakšte, kur visų tautų ribos išvestos, remiantis jų dauguma, D'Erkertas laikosi Kareivos ribų.

Kaip daugelyje vietų savo knygoje, taip ir čia, kalbėdamas apie etnografinę lietuvių sieną, Kareiva vaduojasi T. Norbuto nuomone. Jis sako: "Tokią ribą tarp slavų ir lietuvių Vilniaus gubernijoje Norbutas išvedė ne vien turėdamas omenyje kalbų skirtumą, bet ir giliai ištyręs vietų vardus, žmonių papročius, jų padavas ir senovės kronikas; žinomo istoriografo autoritetas duoda garantijos, kad tas ribos išvedimas yra teisingas".

Tautų statistikoje Kareiva remiasi tais pačiais šaltiniais, kaip ir D'Erkertas: "Mes vadovomės žiniomis, Vilniaus gubernijos krikščionių dvasininkų pristatytomis mokslų akademijai; tose žiniose parodyta, kiek kurioje parapijoje yra tikinčių kurios tautos", — taip paaiškina jis vienoje pastaboje. Tik gaila, kad jis nurodo tautų daugumą ne skaitmenimis, o nuošimčiais.

Slavin:

- a) didžiarusių 2,3%
- b) lenkų 12,3%
- c) gudų 29,4%

Išviso . 44,00%

Lietuvių 46,00%

Totorių 0,20%

Žydų 8,00%

Karaimų 0,06%

Išviso . 54,26%

Kitų tautų 1,74%

Visų Vilniaus gubernijos gyventojų Kareiva parodo 841.099, taigi per kelioliką tūkstančių mažiau, negu D'Erkerto parodyta. Bet juodu kits kitam neprieštarauja: D'Erkertas, leizdamas savo atlasą dvejis metais vėliau, galėjo naudoties paskesniu gyventojų sąrašu ir dėlto parodyti didesnę jų skaičių. Lietuvių skaičių vienas ir antras paduoda vienodą. Tai galime susekti paėmę 46% iš visos gyventojų sumos: bus 386.860, vadinasi tiek pat, kiek ir D'Erkerto tobyltelėje, tik nėra šimtnių skaitmenų, kuriuos šis dėl vaizdumo ir paprastinimo visur atmeta.

Toliau, Kareiva skiria gudus katalikus nuo

*) Мат ріалы для географіи и статистици Россіи, собр нныя офицерами генеральнаго штаба Виленская губернія. Составилъ генеральнаго штаба капитанъ А. Корева. С.П.Б. 1861.

lenkų, gudus stačiatikius nuo rusų. Del tos priežasties tų tautų nuošimčiai išeina visai kitoki, negu D'Erkerto: tiek rusų, tiek lenkų sumažėjo; ypač rusų. Tik nuostabu, kam D'Erkertas priskyrė gudus katalikus į lenkus, stačiatikius gudus — į rusus?...

Trečias šaltinis, kuriame randame istorinės medžiagos lietuvių etnografinę ribą, tai vėl storoka, didelė knyga, rašyta po lenkų maišto ir po lietuvių spaudos uždraudimo; išleista 1865 metais *). Tas Archeografijos komisijos leidinys, paruoštas jos nario M. Janžulo. Knygos tikslas — "mokslingai" išrodyti, jog "dešimts milijonų žmonių, gyvenančių tarp didžiosios Rusijos ir Lenkijos", nėra lenkai, bet rusai. "Rusų mokslas negali tylėti, matydamas neteisingą nuomonę apie Vakarų Ru-

siją, — nuomonę, paskleistą per visą Europą ir temdinančią aiškius, neabejotamus vakarių Rusų istorijos bei gyvenimo faktus", — sako autorius įžangoje. Kad visa Europa išgirstų teisingą nuomonę, archeografijos komisija leidžia ją dviem kalbom: rusų ir prancūzų. Gale knygos pridėti trys žemėlapiai, prancūziškais tekstais paaiškinti: du istoriniai, paimti iš Lelevelio, lenkų mokslininko, ir vienas, gana didelis etnografinis, pačios komisijos sutaisytas. Viršum to trečiojo yra tautų statistikos tobyltėlė, kurioje betgi nepaaiškinta, kurių ji metų ir iškur paimta. Iš jos imame trijų gubernijų skaitmenis; Kauno, Vilniaus ir Suvalkų (Augustavo). Latvių, vokiečių ir totorių grafą sumušėme į vieną, pavadinę ją "kitų tautų" (žiūr. tobl. № 3).

Tobl. № 3.

Gubernijos	R U S A I			Lietuviai	Lenkai	Žydai	Kitos tautos	Išviso gubernijomis
	Ukrain. (Mažar.)	Gudai (Baltar.)	Didžia-rusiai					
Kauno	426	733	21.743	804.745	29.450	107.656	32.859	997.612
Vilniaus	701	418.289	27.845	210.273	154.386	76 802	3.419	891.715
Augustavo	—	20.000	6.351	230.000	237.278	111.368	28.855	633.852
	1.127	439.022	55.939	1.245.021	421.114	295.826	65.133	2 523 179
	496.088							

Šiaip jau Janžulo statistikoje daugiau paviršutinio aiškumo, negu D'Erkerto tobyltėlėje: atskirti lietuviai nuo latvių, gudai nuo ukrainų, parodyti nuošimčiais tautų santykiai, bet ji vis delto kelia daugiau tikslumo abejojimų. Koku būdu taip ūmai atsirado lietuvių po kelioliką, net po kelias dešimtis tūkstančių Voluinės ir Minsko gubernijoje? D'Erkertas, naudojęsis 1858 m. Mokslų Akademijos statistika, be abejo, nebūtų praleidęs tokio didelio skaičiaus lietuvių. Antras klausimas: kaip taip greitai, per kelerius metus, galėjo sumažėti, nukristi lietuvių skaičius Vilniaus gubernijoje nuo 386.000, vienodai pažymėtų D'Erkerto ir Kareivos, ligi 210.273? Tai negalimas daiktas, juo labiau, kad Kareiva statistika išrodė, jog Trakų, Vilniaus ir Švenčionių apskrityse, kur daugiausia lietuviai gyvena, gyventojai tankiau susėdę, negu kitose Vilniaus gubernijos apskrityse.

Antra, augant kitų tautų skaičiui, turėjo augti, o ne kristi ir lietuvių. Nutausti jie taip ūmai ar negalėjo. Dar keisčiau išrodo Janžulo susiaurinimas lietuvių etnografinės ribos Švenčionių apskrityje, kurį Kareiva ir D'Erkertas pažymėjo gangreit visą, kaipo lietuvišką. Gi Adutiškės, Ceikinė, Tverėčius, Melagėnai ir visos kitos Švenčionių apylinkės į rytus, prieš kelias dešimtis metų Janžulo

pažymėtos gudiškėmis, ir ligšiol tebekalba lietuviškai. Tai liudija ir tų apylinkių lietuviški vardai. Kitose apskrityse Janžulo etnografinė linija maža kuo tesiskiria nuo D'Erkerto ir Kareivos, tiek Ašmenos, tiek Lydos apygardose.

Pagalčiau, Kuršaičio žemėlapis, indėtas jo gramatikoje, išleistoje 1876 m. Hallėje *), paaiškina mums Prūsų Lietuvos etnografinę ribą. Tiesa, jis veda lietuvių kalbos ribą ir Didžiajai Lietuvai, bet čia jis tai daro kitų nurodymais per daug pasitikėdamas ir delto klysta. Taip štai Gervėčiai, Dziveniškis, Lazūnai ir kitos vietos, šiandien dar tebešnekančios lietuviškai, paliktos toli už lietuvių etnografinės sienos. Jis Prūsų Lietuvos žinovas, todėl jo autoritetas mums svarbus ypač tenai. "Lietuviškai tebekalbama Žiemų Prūsijos krašte Labguvos, Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Pilkalnės, Stalupėnų, Gumbinės, Įsruties, Darkiemio, Galdapės miestų apylinkėse" — taip sako Kuršaitis savo gramatikos įžangoje. Lietuvių klausime jis didelis pesimistas. Jo nuomone, lietuviai pamažėle nyksta ir galų gale visai išnyksią.

Apie Prūsų lietuvių skaičių jis rašo: "Toje srityje gyvenančių lietuvių skaičiaus maždaug tiksliai negalima nurodyti, nes nei Prūsiose, nei Rusijoje nevedama jų statistika. Tečiau ligšiol buvo paprastai skaitoma lietuvių čia apie 150.000". Viso labo lietuvių, Kuršaičio nuomone, tuomet rei-

*) Документы, объясняющие историю Западно-Русскаго края и его отношения къ Россіи и Польшѣ. Documents servant à éclaircir l'histoire des provinces occidentales de la Russie ainsi que leurs rapports avec la Russie et la Pologne. St. Petersburg. 1865.

*) Grammatik der litauischen Sprache von Dr Friedrich Kurschat Professor zu Königsberg i. Pr.

kėje skaityti nuo pusanthro ligi dviejų milijonų. Bet tas skaičius kas metai einąs mažyn, kadangi lietuvių kalba Prūsiose esanti stelbiama vokiečių kalbos, o Lenkijoje ir Rusijoje — lenkų ir Rusų kalbos.

Palyginę visų trijų autorių žemėlapius, — D'Erkerto, Kareivos ir Janžulo, — matome, kad jie, skirdamies nuo kits kito dėl Lietuvos rytų etnografinės sienos, sutinka betgi viename daikte: lietuvių apgyventos srities liniją veda dar toli už Vilniaus, — bent už kelių dešimtų varstų. Vilnius palieka grynų-gryniausioj lietuvių teritorijoje. Tai didžiai svarbus faktas, kurs grieaute sugriauna lenkų publicistų pasakas apie lenkų emigraciją į Vilniaus apskritį ir apie jos lenkiškumą. Kuo žemėlapių autoriai vadavosi, vezdami etnografinės ribos liniją, tik galima protėties. Vienas Kareiva tepasisako sekęs Norbuto nurodymais. Apie D'Erkertą galima spėti, kad jis tiek lietuvių nuošimčiams apskaityti, tiek jų riboms išvesti naudojosi Petrapilės Mokslų Akademijos sutvarkyta statistika, kurios jai buvę pristatę Vilniaus vyskupijos kunigai, tautomis surašę savo parapijas. Būtų labai indomu, kad kas iš lietuvių pasiraustų Mokslų Akademijoje ir susektų, kuriose Vilniaus vyskupijos parapijose ir kiek būta lietuvių prieš kelias dešimtis metų. Ta statistika būtų autoritetinga ir lenkų akyse, nes ją yra surinkę sulenkėję kunigai. Iškelus ją aikštėn, gal jau nebebūtų ginčų dėl pasakingo lenkų gaivalo, nuo senų-senovės privisusio Vilniaus gubernijoje.

Janžulas nė vienu žodžiu nemini, ko laikėsi vezdamas etnografinę lietuvių ribą. Tik aišku, kad jo statistikos žinių šaltinio būta kito, negu D'Erkerto su Kareiva.

Dėl Prūsų Lietuvos Kuršaitis, rašęs keliolika metų vėliau už D'Erkertą, kuo-ne visur sutinka su juo. Tai vėl indomus faktas, kuris liudija D'Erkerto tikslumą: Kuršaitis, būdamas Prūsų Lietuvos žinovas, ji kaip ir patikrina.

Viena atrodo keista: Suvalkų žemė etnografinėse ribose, šiandien gryniausia Lietuva, D'Erkerto parodyta retokai lietuvių apgyventa: daugiau kaip 50 nuošimčių Mariampolės, Naumiesčio, Vilkaviškio ir Kalvarijos apskrityse ir tik daugiau kaip 5 nuošimčiai Seinų apskrityje. Tai galime išaiškinti tuo, kad prijungus Užnemunę į Lenkiją, lenkų kunigai ypač buvo sunikę ją lenkinti ir, sekdami Prūsų Lietuvos vokiečių politiką, stengėsi rodyti kuo-mažiausią jų skaičių. Ir kas-žin, kas būtų buvę nūdien, jei suvalkiečiams nebūtų buvusi taip arti Tilžė, iš kur "Aušros" spinduliai jiems pirmiems sužibo. Rasit ir jie būtų tokie "lenkai", kaip Ašmenos, Lydos ir kitų Lietuvos apskričių nutautusieji lietuviai.

Palyginę "Lietuvos Ūkininko" bendrovės žemėlapi su kitų keturių autorių žemėlapiais, išvysime lietuvių sieną susiaurėjus pietuose ir rytuose. Juos bus aptautinę kaimynai: vokiečiai, lenkai ir gudai.

Vokiečiai, tautindami lietuvius, bent davė jiems paviršutinės materialinės kultūros. Jei ne ta pati

su vokiečiais protestantų religija, jei ne ta vokiečių sistematinga tautinimo politika, jei ne palyginant mažas Prūsų lietuvių skaičius, — tai Mažoji Lietuva, rasit, nebūtų taip sumažėjusi. Didžiojoje Lietuvoje kitu keliu tautino mus kaimynai, nes ir kitokios kliūtys varžė mūsų atgijimą. Labiausiai mums pakenkė spaudos uždraudimas, patvėręs keturias dešimtis metų. Pirmiausia maldų knyga, spaudzinta Tižėje, palaikė lietuvių dvasią suvalkiečiuose, žemaičiuose ir augštaičiuose. Bet ji nepasiekdavo Lietuvos rytų ir pietų, kur viešpatavo ir tebeviešpatauja sulenkėjusi kunigija ir sulenkėjusi bajorija. Melsties privalė kiekvienas katalikas lietuvis. Negavęs lietuviškos persekiojamos knygos, turėjo griebties neginamos lenkiškos, kurią jam pristatydavo lenkų agentas. Tai ilgainiui virto impročiu, kurs ir šiandien užsiliko daugelyje Vilniaus gubernijos parapijų: žmonės namie tebekalba lietuviškai, o meldžiasi iš lenkiškų knygų.

Lietuvos rytai tai kaip ir kokia "Makedonija". Skirtumas yra tas, kad vietoje graikų — lenkai, vietoje bulgarų — lietuviai, bet mūsų santykiai labai panašūs į tuos, kurie buvo prieš kelias dešimtis metų tarp graikų su bulgarais. Ten kunigija buvo sugraikėjusi, mokė bulgarus graikiškai skaityti, graikiškai melsties, augštino Graikiją, žemino Bulgariją. Panašu ir pas mus.

Kaip Makedoniją savinasi graikai, serbai ir bulgarai, kol galų-gale susiprato žmonės ir pasisakė, kas ištikro esą, taip ir Lietuvos rytus savinas šiandien lenkai, gudai ir lietuviai. Ir nenuostabu: Ašmenos, Lydos, iš dalies Švenčionių ir Vilniaus apskričių gyventojai daugelis moką net trejopai šnekėti: lietuviškai, lenkiškai ir gudiškai, nors jų pavardės, praeitis, būdas rodyte rodo, kad jie yra lietuviai, o ne kas kitas. Jei dar ilgai pabus lenkų rankose bažnyčios valdžia, tai nemaža apylinkių sulenkės.

Ir ką gi gauna nutautę lietuviai iš lenkų? Nieko, apart darytos lenkiškos kalbos. Ištikro: pats tamsusis kraštas, didžiausias gyventojų skurdas, mažiausia kultūros kaip tik toje juostoje, kur žemėlapių autoriai ranguoja nepastovias etnografijos ribas. Priešingai, Suvalkų žemė, būtent lietuvių apgyventa dalis, Žemaičiai, Pakuršis, Trakų apskritis visoje Lietuvoje pasižymi savo kultūringumu. Juo toliau į rytus ir į pietus, juo daugiau lenkų intakos, juo mažiau lietuvių susipratimo, — tuo skurdžiau, bėdniau žmonės gyvena. Iš to išvedimas toks: mišrioji etnografinė juosta Vilniaus gubernijoje tik tuomet bus kultūringesnė, kada lietuviška sąmonė prasikals pro lenkišką plutą.

Dar vienas dalykas. Ne vienam gali pasirodyti keista, kodel Lietuvos žiemų riba, taip plačia linija susisiekianti su kultūringu latvių kraštu ligšiol išliko ta pati, nors, rodos, lietuviai būdami latvių giminaičiai, turėjo pasiduoti jų, kaipo kultūringesnių brolių, intakai? Delto, kad iš ten ėjo gryna kultūra, o ne jos pasaldinta falsifikacija, pakertanti, kaip koks saharinas, tautos sveikatą.

Miliukovas.

Tautų rietenos Galicijoje.

1867 metai Galicijai tapo lenkų šeiminkavimo metais. Austrijos vyriausybė, neatsisakydama visai ginti ukrainų reikalų, lenkams tiek užleido, kad į jų rankas pateko ir mokykla, ir visa krašto valdžia. Rusinų (ukrainų) padėjimas negalėjo nepablogėti, kaip matyti jau ir iš tų žinių.

Ligi 1868 m. rusinai turėjo 1293 grynai ukrainiškas žėnšias mokyklas ir 67 mišrias (lenkiškai-ukrainiškas, arba "utrakvistines"), tuo tarpu lenkams tik 1055 jų tebuvo. Be to, ukrainų mokyklos buvo augštesniojo tipo (daugklasės); jas lankė didelis mokinių skaičius. 1868 metais buvo isteigta Galicijos žemininkų mokyklų taryba — "lenkų švietimo ministerija". Tad jau 1871 metais tos pačios ukrainų mokyklos buvo taip perkeistos: grynai rusiniškų beliko tik 572, "utrakvistinių" atsirado 787 (užuoť 67). Del tos atmainos Austrijos parlamente atsirado daug garsių skundų: atstovai rusinai ir vokieťis Vildaueris smarkiai protestavo, kad "lenkų švietimo ministerija" laužanti konstituciją. Mokyklų taryba buvo nusileidusi. Jos oficialinė 1874 metų apyskaita jau vėl rodo 1.537 grynai ukrainų ir 1.117 grynai lenkų mokyklas: "utrakvistinės" mokyklos neparodyta nė vienos. Bet jau kitais 1875 metais vėl atsiranda 1.340 ukrainų, 1093 lenkų ir... 260 "utrakvistinių" mokyklų. Taip-pat buvo ir toliau. Mokyklų taryba ėmė smarkiai lenkinti mokyklą. Lenkų mokykloms vakarų Galicijoje ji davė pašalpos dešimtimis tūkstančių guldenų, o ukrainų mokykloms rytų Galicijoje betekdavo vos tik tūkstantimis. Lenkų mokyklos virto daugklasėmis, o ukrainų vienklasėmis. Be to, visos jos buvo paverstos "utrakvistinėmis". Taip tad 1900 metais pasirodė, kad lenkų mokyklų esą 2.000 su 5.680 klasėmis ir 1894 "utrakvistinės" su 2.299 klasėmis. Ukrainų mokytojų arba visai nebepriimdavo, arba siųzdavo į lenkų mokyklas vakarų Galicijoje. Tariamosiuose ukrainų mokyklose daugiausia buvo mokoma lenkų kalbos ir lenkų patriotizmo.

Vidurinėje mokykloje buvo varoma ta pati politika, tik dar smarkiau. Visos vokiškos mokyklos buvo paverstos lenkiškomis. Romanas Sembratovičius, knygelės "Polonia irredente" Frankf. a-M. 1903 autorius, primena, kaip klasės auklėtojas sakydavęs jiems, mokiniams: "Čia mokyties turi teisės tik lenkai. Tetsybė sakant, čia jokių ukrainų ir nėra. Jūs esat tokie-pat lenkai, tik tai graikų-katalikų tikybos. Grafas Stadionas sukėlė vadinamą ukrainų klausimą, norėdamas suskaldyti lenkus į dalis. Bet jeigu tu jau būtinai nori būti rusinas, tai drožk į Vieną, o jei vokieťis, tai į Berlyną".

Suprantama, kad vidurinėje mokykloje mokinių ukrainų pradėjo mažėti. Atsirado reikalo steigti grynai ukrainų gimnazijas. Kaip liepia 1867

metų Galicijos konstitucija, ši klausimą gali spręsti vietos seimas, apskričių tarybų išklausęs. Bet... Galicijos seimas jau buvo virťes "lenkų parlamentu" ir ukrainų valstiečių prašymų negirdėjo. XX amžiui prasidėjus buvo leistos tik 4 ukrainų gimnazijos, ir tai tik kiekvieną kartą Austrijos vyriausybei įsikišus.

Kalbant apie augštąją mokyklą, reikia pasakyti, kad Lvovo universitete dar nuo XVIII amžiaus buvo pasilikę ukrainų katedrų. 1862 metais prie pirmiau buvusiųjų prisidėjo dar dvi nauji (lenkų katedrų tuomet dar nebuvo). Bet persikėťus lenkų padėjimui krašte, jau 1871 metais universitetas formalinai virto utrakvistiniu, o faktinai lenkų. Greta kitų tautinių ginčų kilo kova del tautinio universiteto.

Galicijos administracijos sulenkinimas ukrainams buvo ne mažiau skaudus, kaip sulenkinimas mokyklos. Administracijos kalba pamažu pasidarė lenkų kalba. Rusinams, kiek galint, nebuvo leidžiama imti vyresnybės vietų; gavusieji ją "naudingesnei tarnybai" buvo keliami į vakarų Galiciją. Augštųjų vietų imti ukrainams nebuvo leidžiama jokiuo būdu. Rytų Galicijos teismo vadyboje ukrainų jau buvo atsiradę ligi 60%, bet lenkams pasiskundus, buvo atkelta daugybė lenkų iš vakarų Galicijos, ir 1903 metais Rytų Galicijos teismo vadyboje valdininkai tautomis jau buvo taip paskirstyti:

	Lenkų	Ukrainų
V klasės	9	1
VI „	43	6
VII „	240	101
VIII „	198	50
IX „	393	76
Auskultantų	196	57

1079 (74%) 291 (26%)

Lenkams viešpataujant vietos savivaldybėje, vietos išdas buvo vartojamas nelygiai vakarų ir rytų Galicijai. Pavyzdžiui, ligi 1888 m. vakarų Galicijoje plento buvo padirbdinta 2.160 kilometrų, rytų Galicijoje vos tik 647. Tvarkyti upėms ir kitokiems melioracijos darbams 1898 metais vakarų Galicijai vietos vyriausybė (Landesausschuss) davė 13½ mil., o rytų Galicijai vos 4 mil. kronų, gi 1902 metais vakarų Galicijai paskyrė 11½ mil., o rytų mažiau ne 4.

Ta nelygybė dar aiškiau matoma, išžiūrėjus, kaip buvo šelpiamos tautinės švietimo įstaigos. Pašalpos, pavyzdžiui, gaudavo (kronų tūkstantimis):

	Lenkų	Ukrainų
Akademija (ir Ševčenkos D-ja)	57	10
Teatras	113	14,5
Internatai	61	5
Sakalų sąjungos	7,8	0,2
Muzikos ir dainavimo sąjung.	14	0,6
Žmonių švietimo sąjungos	60	—
Ūkininkų sąjungos	33	6*
Studentų „	2,3	0,1

Del tokios nelygybės turėjo kilti smarkiausia dviejų Galicijos tautų kova. Bet kilo ji ne iškart. Pradžioje lenkams galėjo rodyties, jog jeigu tame krašte yra tautų nelygybė, tai taip ir turi būti, kada vienos tautos kultūra esanti žymiai augštesnė, negu kitos. Kol nebuvo "žemosios" tautos protestų del tokios pažiūros, toje nelygybėje galėjo susidaryti net gana draugiški santykiai. Lenkai statėsi "gimusia krašto hierarchija" ir aristokratija, o ukrainai buvo laikomi gimusiais ju "chlopais".

Kaip lenkai, taip ir ukrainai kartkartėmis mėgindavo padaryti taip, kad tautos galėtų ramiai drauge gyventi, lenkams palikus politikos viršenybę, o ukrainams pripažinus vien tik kultūrosbūties gyvenimo ypatingumą. Kulišas 6-joje metų dešimtyje ir Koniskis dar net 8-joje mėgino varyti lenkų-ukrainų santykius į tą vagą. Tokių-pat liaudininkų simpatijų netrūko ir kaikiuriems lenkų beletristams.

Tečiau patriarchalinė idilija greitai pasibaigia ir prasideda realinė kova, kai tik politikos partijos tampa tikrai demokratingomis, vadinasi, ima remties žmonių minia. Lenkuose, politikos kovai demokratėjant, ėmė gauties visalenių idealai. Jogailaičių Lenkijai atgaivinti visa Galicija turėjo tapti pamatu, ir tam ji visa turėjo būti sulenkinata. Tad Galicijos lenkinimas virsta laiptu, kuriuo yra žengiama prie tautos idealo. Kuomet ukrainų liaudies nepasidavė tarnauti tokiam tikslui, atsirado drąsus sumanymas sulenkinti rytų Galiciją taip, kaip yra daroma Prūsuoje, gyvendinant tenai lenkų valstiečių.

Tečiau, tuo metu jau pradeda busti ukrainų liaudies tautinė sąmonė. Kaip vienos Lenkijos idealo pendants atsiranda vienos Ukrainos idealas. Dviem "Piemontam" viename krašte ima daryties angšta. Ir prasideda atvira minių kova del tautybės idealų — kova žūt-būt.

1880 metų rudenį, per pirmą liaudies mitingą, arba visuotinę "vičę", sušauktą paminėti šimtmetiniam jubiliejui, kaip Juozas II buvo paėmęs sostą, susijungusių tuokart ukrainų partijų vardu pirmą kartą pasirodo politikos ir socialinė būsimos kovos programa. Ukrainų tautininkai, kurie pakreipė mitingą kaip tinkami, toje "vičėje" visu-

pirma reikalauja, kad būtų padaryta ta tautų lygybė, kurią pripažįsta 19-tas Austrijos konstitucijos straipsnis, "kad rusų tauta būtų apginta nuo svetimų gaivalų viešpatavimo ir kad ji pati galėtų atsistoti jos skaitmeniui tinkamoje vietoje parlamente, seime, apskričių tarybose ir apskritai savivaldybėje. Kad valstiečiai ir miestiečiai nebekristų taip smarkiai į skolas, programa reikalavo padaryti ekonomijos reformas, sutvarkyti mažąjį kreditą, sumažinti slėgiančius liaudies minią mokesnius, surasti valstiečiams naujų uždarbių, pašalinti varžymus ir neteisybes mokyklų reikale. Vienu žodžiu tariant, ji buvo pirma rimta politikos programa, kurios išpildyti buvo ketinama reikalauti atvira kova.

Kovos laukas turėjo būti atstovybės reikalas reichsrate ir Galicijos seime, lygiai kaip ir patys rinkimai į tiedvi abidvi atstovybės įstaigi. Jau 1889 metais abiejų susidėjusių ukrainų partijų komitetui pavyko išvesti į seimą 16 valstiečiams tinkamų atstovų, be skirtumo partijų, kaip "maskvafilų" ir "liaudininkų", taip lygiai tuokart atsiskiedusios "radikalų" grupės. Tų atstovų demokratingumas ir jų ryšys su valstiečiais tuojau pasidarė žymūs: jie stipriai išskėlė savo reikalavimų balsą, ir jų pradėjo žiūrėti. Grafas Kazimieras Badeni's ėmė su jais tarties ir ano meto sąlygomis pasiūlė, rodos, daug: pasiūlė atidaryti naują ukrainų gimnaziją ir įsteigti naują ukrainų katedrą Lvovo universitete. Bet už tas nuolaidas gavo atsiskiesti nuo "maskvafilų". Atsiskiedimas įvyko taip: atstovas Romančukas per seimo posėdį visai netikėtai paskaitė "maskvafilams" ir "radikalams" tam tikrą deklaraciją. "Tautininkai" atsisakė joje nuo linkimo į Rusiją, į maskvafilybę, į stačiatikybę, atsisakė nuo solidarumo su "griaunamais gaivalais", kurie, žinoma, reiškė naująją Dragomanovo radikalų partiją. Taip tat buvo padaryta lenkų-ukrainų santaika, kuri sukėlė kairiųjų, vadinamųjų "radikalų" krypsnio žmonių protestą. Dvidešimtam amžiui stojant, tautininkai gavo daug nusileisti radikalams (pirma programa, o paskiau ir taktika).

Tos vidurinės (savaimės) kovos ženklų kova ėjo toliau—del atstovybės Vienos reichsrate. Esant senajam kurijų parlamentui, atstovybės buvo mažne tik vienas vardas. Tarp 78 Galicijos atstovų ukrainų buvo tiktai 8. Vienas ukrainų atstovas atstovavo 380 tūkst. ukrainų, o vienas lenkų atstovas tik 57 tūkst. lenkų. Rinkimai senu papročiu buvo tik "konstitucijos komedija", ir atstovus stačiai skirte skyrė lenkų centralinis rinkimų komitetas. Visa vietos administracija buvo lenkų rankose ir rinkėjui galima buvo netaigoti. Tiesa, lig 8-sios metų dešimties ukraini valstiečiui ir nebuvo ko stipriai kovoti su lenkais. Jis tik balsuodavo prieš juos dvarininkus ir laikėsi "cisario", nes laukė iš jo baudžiamos panaikinant. Bet kaip valstiečių atstovai, išbuvę reichsrate aštuoniolika metų, neišgavo jiems nei dirvos, nei miško, nei ganyklos, tai jiems rinkimai pradėjo apskritai neberūpėti, ir jiems pasirodė būsią net naudingiau balsuoti ponui. Tarp 17 atstovų, kuriuos rinkdavo

*) Šita "Prosvitos" pašalpa atimta 1901 m. M. Gruševskio straipsnyje ("Osvoboždienije Rossii i Ukrainskij vopros", publ. 258) galima rasti dar skaidresnių 1904 m. skaitmenų.

rytų Galicijos ukrainų sodžiai, 13 būdavo dvarininkai.

Galima numanyti, kaip dideliai atsimainė rinkimų vaizdas, kuomet juose ėmė veikliai dalyvauti naujai atsiradę ukrainų demokratai. Galicijos viršininkas Badenį's paleido visą administracijos mašiną, norėdamas sutraiškyti "radikalus". Įvyko garsūs 1897 metų Badenį'o rinkimai. Ukrainams buvo uždrausti mitingai, apsimetus, kad tai daroma dėl limpamų ligų, o agitatoriai buvo sukisti į kalėjimus. Renkant rinkėjus, rinkimai buvo daromi naktimis, o rinkimams metas buvo paskiriamas tik per kelias valandas prieš pačius rinkimus ir dar taip, kad niekas negalėtų apie tai sužinoti. Pavyzdžiui, apygardos komisaras taip rašė vietos pedagogui-raštininkui ir rinkimų agentui "Pasistengk sušaukti ištikimus žmones ir lauk mažes netol rinkimų vietos. Kiti žmonės tur-būt bus užsiėmę tuo metu laukų darbais. Skelbimų apie rinkimų metą kabinti nereikia, bet reikia turėti paruošus, kad prireikus tuč-tuoju galima būtų tai padaryti. Tariuos, kad tamsta sugebėsi padaryti taip, kad aš galėčiau gerai parašyti apie tamstą apygardos viršininkui". Šiuo įsakymu rinkimai įvyko 9 val. rytmetį, dalyvaujant trims žmonėms. Neištikimiesiems balsuoti nebuvo leista.

Neagituoti valstiečiai taip-pat pasirūpino pasinaudoti savo teise. Jie pastatė sargus saugoti, kuomet bus paskelbti rinkimai. Vienoje vietoje jie nejučiomis sučiupo "ištikimuosius" rinkėjus ir varu paėmė rinkimų namus. Komisaras išspruko pro langą, o į sodžių buvo nusiųsta kariuomenė egzekucijai. Kuomet vis dėlto ukrainų rinkėjų atsirazdavo dauguma, ten būgnelyje pasirodydavo daugiau besų raštelių, negu būdavo rinkėjų. Kartais rinkimai būdavo taisomi tuo, kad dalį raštelių pripažindavo netikrais. Tuos, kurie ir taip pakliūdavo į rinkėjus, tašydavo savaip, papirkdami arba ingrasindami. Vienas rinkimų komisaras (jis buvo ir mokesnių inspektorius) išpildė grasinimus ir užkrovė rinkėjui antratiek mokesnių. Šiam nuėjus skųsties, buvo atsakyta: "tu perdaug kalbi per rinkimus. Tu turi mums balsuoti".

Kartais, nežiūrint tų sunkių rinkimų aplinkybių, dėlto pakliūdavo į atstovų suolą ir opozicijos atstovų. Žinoma, taip atsitikdavo labai retai, ir galima numanyti, kiek čia reikėdavo didelių susipratusių žmonių minios pastangų. Suprantama, kad toks atstovas, būdamas reichsrate, nebuvo linkęs mesti ginklą. Parlamente ir seime kova ėjo tomis-pat vėžėmis, kaip mitinguose ir rinkimų namuose. Paskui kits kito ėjo tokie faktai, kaip išėjimas iš Galicijos seimo ukrainų atstovų, ukrainų studentų išstojimas iš Lvovo universiteto, atstovų

obstrukcija seime ir, pagaliaus, lenkų darbininkų streikas. Šis padarė ypač didelį įspūdį lenkų dvarininkų viešpataujančiai klasei. Lenkų spauda nebeslėpdama pastebėjo, kad tas judėjimas yra iškilęs ne tik tam, kad padidintų darbininko užmokesnį, bet yra nukreiptas apskritai prieš lenkus. Daugelyje sodžių valstiečiai stačiai pareikalavo politikos ir tautybės lygybės. Valstiečių sukilimas buvo numalšintas aštriais priemoniais, ekzekucijomis, kariuomenės laikymu valstiečių namuose ir t. t. Naujajai radikalinei srovei galutinai buvo prikergtas "haidamako" vardas.

Galima buvo laukti, kad dalykų stovis žymiai

Šv. Juro bažnyčia unitų ukrainų arkikatedra, 1746 m. unitų vysk. Atanazo Šeptickio statyta, gražaus renesanso rokoko stiliaus. Pirmutinę medinę bažnyčią toje vietoje, sako, buvęs pastatęs kunigaik. Levas, Vaišilkos, Voluinės kun., prašomas.

atsimainys, kuomet išsipildė "radikalų" reikalavimai, ir 1907 metų sausio 13 dienos įstatymu Austrijoje buvo įvesta visuotinių rinkimų teisė. Tuo įstatymu ukrainų gaivalo padėjimas žymiai pagerėjo. Tiesa, jų nelygybė su lenkais pasiliko, bet jau daug mažesnė, negu pirma. Vienas lenkų atstovas dabar atstovavo 46 tūkstantims, o vienas ukrainas 95 tūkst. žmonių. Galicijos viršininku esant A. Potockiui, pirmieji naujuoju įstatymu rinkimai buvo gana liuosai. Jų vaisius buvo toks, kad reichsrate pirmą kartą atsirado ukrainų atstovų grupė, tiek stipri ir sutarianti, kad vyriausybė gavo į juos atsižvelgti. Tautininkai su radikalais ingavo 25 vietas, o maskvafilams teteko 5. "Tautos

komitetas", pirmiau buvusių sutarčių pamokytas, smarkiai uždraudė savo išrinktiesiems daryti jeibkokias sutartis su vyriausybe, nebent tik tada, kada visai ir iš-pat panagių persikeistų vyriausybės politika su Galicijos tautomis.

Tečiau rinkėjai, ypač radikalai, apsvylė. Atsiradus parlamente "ukrainų klubui", lenkų-ukrainų santykiams pamažu stėjo trečioji fazė, fazė parlamentinių sutarčių.

Pirmoji sutartis buvo padaryta jau 1907 metų rudenį, tik ne su lenkais, o su Beko vyriausybe. Vieniems metams, vadinasi ligi 1908 m. rudens, padaryta formaline sutartimi ukrainų klubas apsiėmė nekovoti su vyriausybe ir nedaryti jai priešingos obstrukcijos. Už tai Bekas apsiėmė įvesti ukrainams eilę palengvinimų administracijos srityje. Ypač svarbus buvo vyriausybės pasižadėjimas nesikišti ir neveikti prieš ukrainus per kitus seimo rinkimus. Šis būsimasis seimas turėjo įvesti seimo rinkimų reformą, tad suprantama, kaip svarbu buvo nustatyti ukrainų apygardų ir atstovų skaitmenį.

Radikalai rinkėjai vis delto buvo labai nepatenkinti nauja sutartimi. Netrukus įvykusieji atsitikimai pateisino tą jų nepasitenkinimą. Ukrainams patogus cirkuleras į Galicijos administraciją nebuvo paskelbtas vyriausybės laikraštėje. Iš 1908 metų rudens rinkimų į seimą taip-pat išėjo vienas tik apsvylimas. Visos lenkų partijos prieš ukrainus susidėjo su maskvafilais. Ukrainų partijos buvo nuveiktos ir į naują seimą jų tiek bepateko (11), kad be vyskupų pagalbos jie vieni patys net paklausimo nebegalėjo įnešti. Maskvafilai, kurių į seimą tiek-pat pateko, pradėjo veržti ukrainams svarbias seimo vicemarsalo ir krašto komisijos nario vietas. Už tokį rinkimų nepasisekimą kova su krašto viršininku pasidarė kaip ir koks ukrainų obalsis. Esant tokiam ūpui, 1908 metų balandžio 12 dienos Sičinskio šūvį lenkų spauda pripažino stačiu partijos darbu. Gr. Potockio nužudymas iškėlė naujų lenkų sumanymų "sunaikinti Ukrainą". Vyriausybė paskelbė negalinti duoti ukrainams jokių tikrų nuolaidų. Į jų protestą prieš paskyrimą krašto viršininku grafo Bobržinskio, žinomo jau lenkinimo politika "mokyklų taryboje", nebuvo pažiūrėta.

Esant tokioms sąlygoms, radikalai ėmė reikalauti žengti prie "principialinės politikos". Bet parlamentininkai, kurių dauguma buvo liaudininkai-demokratai, nuėjo kitu keliu: keliu surasti modus vivendi stačiai su lenkų "kolu". Seime ukrainai atstovai taip-pat pasirodė linę švelninti santykius ir savo "kultūringumu" griauti "haidamako" vardą, kurį lenkai ir maskvafilai po gr. Potockio nužudymo stengėsi jiems dar tvirčiau prisegti.

Tečiau taikinimosi taktika nepavyko, ir, pagaliaus, gavo viršų nuomonė radikalų, kurie jau senai reikalavo griebties obstrukcijos. Čionai negalima išdėstyti painios kovos istorijos ir visų jos laipsnių. Užteks pasakius, kad parlamento kova, iš seimo persimetusi į reichsratą, buvo taip atkakli, kad galų gale privertė lenkus nusileisti abie-

juose ginamuose klausimuose, būtent klausimuose apie ukrainų universitetą ir seimo rinkimų reformą.

Pirmasis klausimas lig karui prasidedant nebuvo pabaigtas rišti, bet jau buvo maž-daug nustatyta, kaip jis turėjo būti rišamas. Lenkai buvo, pagaliaus, pasiūlę duoti ukrainų universitetui vietos ne Lvove, bet jo priemiestyje, o tat nedidelis tėra skirtumas. Del seimo rinkimų klausimo šių metų pavasariop taip-pat jau buvo pradėta taikinties. Senovės kurijų sistema buvo palikta, bet kiekvienoje jų ukrainai būtų gavę po tam tikrą atstovų skaitmenį. Tie skaitmenys yra šiokie:

Kurijos	Išviso	Ukrainų
Virilistų	13	4
Didžiųjų žemės savininkų	45	1
Miestų cenzininkų	46	6
Miestų visuot. bals. kurijos	12	3
Prekybos rūmų	5	—
Amatninkų	2	—
Valsčių kurijos	105	48
	228	62

Kokia tos santaikos svarba?

Toks radikalas, kaip Doncovas, taip atsako: "svarba begalo didelė ir kraštui, ir valstybei ir lenkų-ukrainų santykiams". Kraštui — tai demokratų prestižo įveikimas, nors "bajorų viešpatavimas dar toli gražu nesulaužytas. Seimo politika, buvusi ligšiol lenkų tautos ir bajorų klasės politika, dabar virs lenkų-ukrainų ir demokratų". Valstybei — tai įsitikinimas, "kad geresnė ateitis savajai tautai galima yra toje valstybėje, kurioje ji gyvena". Lenkų-ukrainų santykiams tai tas, kad galima bus vienoda politikos orientacija.

Iš to viso galima šiek-tiek daugiau suprasti, kam stovi Doncovo parašas po "Ukrainos paliuosavimo sąjungos" atsišaukimu, paskelbtu šio karo pradžioje. Tečiau mėginimas rasti vietos politikos sąlygose atramą, kad galima būtų orientoties tarp didžiųjų Europos atsitikimų, pasirodė nevykęs ir pavėluotas. Tuo pačiu momentu, kuomet, po ilgos atkaklios kovos, du "Piemontu" buvo jau berandančiu bendrą ramią gyvenimui pamatą, tamprus santykių mazgas buvo perkirstas kitų. Ukrainų-lenkų kovos dabar jau nebebus, nes priešininkai jau perskiesti viens į vieną, antras į antrą pusę. Bet tos kovos turinys ir jos tikslai pasilieka naudingi pasimokyti, ir jų pažintis gali daugelį apsaugoti nuo daug apsirikimų.

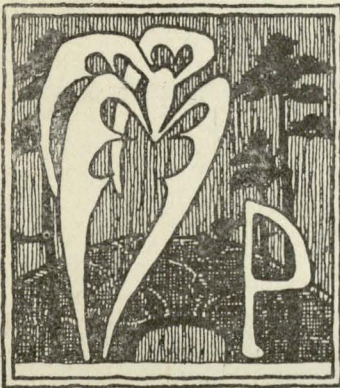
Fr. V. Foerster'is.

AUTORITETAS BEI LAISVĖ.

Individualizmas ir religijos autoritetas.

Ar gali žmogus tobūlinties pripažinęs autoritetą?

Naujosios gdynės siela ir autoritetas. — Ar nuolankumo pagarba yra suderinama su apsisprendimu? — Dabartinis laisvės bei asmens savokų rizgumas.

rieš visa, kas ligšiol buvo kalbėta, nūdien tūlas stoja šiuo klausimu: Kaip, pripažinus autoritą vyriausiuose religijos-doros dalykuose, sutaikinti jis su liuoso žmogaus vertybe ir su jo protingąja sąžine? Aš galiu duoti siuvėjui patiekti man rūbą; bet ar taip-pat galiu

aš prisiimti gyvenimo pažiūrą, be manęs susidėjusia? Ar galiu aš kęsti svetimą valdžią tame, kas yra švenčiausia mano asmens ypatybė? Ir jei to autoriteto mintys siekia ištiesų toliau, negu mano akių plotas, kaip tat viršum buvo išrodyta, tai ar aš nebūsiu pasmerktas prastam aklam paklusnumui, už kurį juk tūkstantį kartų yra vertesnis liuosųjų žmonių ieškojimas ir klaidžiojimas? Ir pagaliau: Jei pripažintume visas išvaidintąsias individualizmo blogybes, tai ar galimas daiktas yra mūsų kultūros žmonėms kada nors šiaip-taip įriboti savo mąstymas, kaip tat būtinai išseina iš viršum išdėtojo individualinio dvasios privalumo?

Visi tie klausimai yra labai rimti. *Mūsų gady-ni ypač reikia tokios autoriteto pedagogikos, kuri iširau-tų pačion individualinės sielos gelmėn ir mokėtų laisvės ir ypataus gyvenimo kalbu skelbti paklusnumą.* Ta prasme norime duoti eilę pažiūros žvilgsnių suderinti autoritetui bei laisvei. Mes norime parodyti, kodėl tiek vienas individualus žemažiūrumas, tiek aklus paklusnumas yra klaidinga, ir kodėl nuolankus atsidėjimas pranašiai išminčiai ne aklina žmogų, bet šviečia, neslėgia jį, bet rimtina ir tobūlina.

Pirmutinis tokios autoriteto pedagogikos dalykas yra tiesiog pripažinti visą problemos vairumą (sunkumą) ir atvirai jį pagvildyti. Vairumas yra šioks: Jei aš pripažįstu tai, ko mano protas

negali aprėpti, tai aš juk nustoju savo dvasios savaimės; jei aš to nepripažįstu, tai aš niekuomet nesieksiu toliau savo angštaus proto. To abyšalio klausimo juk negalima nuspręsti, pasakius, kaip liuoba sakyti šios gdynės žmonės: "Gi ir aš pripažįstu genialingų asmenų, iš kurių mokaš ir kuriuos deduos sau paveizdu. Aš esu šio to pasimokęs ir iš Kristaus. Tik aš visai netinku, kad man kas sprautų visame kame autoritetą. Mano paties protas tai paskutinė instancija, aš klausau, ką sako visų amžių didieji žmonės, atmetu, kas man neaišku, nedera gyvenimui, rodos netiesa, ir palieku, ką aš permanau ir kas tinka. Ar gi nesako ir apaštalas: "Visa ištirkite ir pasilaikykite, kas yra geriausia!" Tos naujamadžių pažvalgos laikantis, autoritetas suderinamas su dvasios savitumu tik iš pažiūros. Ištikruju čia nepripažįstama jokios augštosios išminties, nėra jokio savo išmoneš pasidavimo. Priešingai, čia žmogus turi paveręs išmintį, prieš kurią amžiai nužemintai lenkės, ir kaip tinkamas sprendžia, kas esą pelūs ir kviečiai, tariant pasirenka, ką šiaip-taip stengia suprasti arba tariasi suprantas, ir atmeta visa, ko nesupranta, taigi dažniausiai tai, kas yra giliausia ir rimčiausia. Kitais žodžiais sakant: tikrai savotiško gyvenimo pažiūros lavinimo ir tobūlinimo čia nėra, čia tik išardomas didis daiktas savo menkumui priderinti; kas tinka savo gardelin, tai pasiimama, kas prieštarauja savo paties susiaurėjimui, tai atmetama.

Ir kas gi nemato, kad tas atkaklusis individualinis isitikėjimas savim vienu yra visai priešingas individualinei pažangai ir asmens plėtojimuis, ir kad tikrąją žmogaus dvasios liuosybę be jokios atastangos pavergia tas susiaurėjęs isitikėjimas savo paties proto visagalingumu? Kas nemato, kad tik atsidėję tiesa, kurią dar ne visai tepermano-me, tečiau kurios viršenybę juntame savo sielos gelmėje, galime išsivaduoti iš savo žemažiūrio asmens kalėjimo, ir kad todėl nuolankus savo manioš valdymas yra pirmoji tikrojo mūsų proto pra-

Katrės darbą. Katrė net susileido, išgirdusi, it per-
kūną iš dangaus, jo balsą:

— Nu, gana! Atiduokš! Aš greičiau užsėsiu.
Pasakyk Rimui, kad be penkių auksinų neciustų
atsiimti. — Ir striktelėjęs, nujojo.

— Penkių auksinų! Ką man besakys šeimini-
kas! — Dilkterėjo Katrei, ir pasileido ji iš visos
gerklės rėkti. Taip ir parėjo namo nebe per lau-
ką, kur saviškiai dirbo, bet visam sodžiui garsin-
damos ir teisindamos, kągi ji kalta esanti, kad
bėris toks didelis...

Sodiečiai taip-pat matė, kaip Katrė darbavosi,
lėpo juoku ir, lyg susitarę, paspringdami, vos be-
ištare:

— Ri-imo kavaleristas... Ri-imo kavaleristas.

Rimams pasidarė neapsakomai sarmata už savo
Katrę.

— Nors užmušk tą avele! Susikeikė Rimas.

Tečiau, kai sugrižo, netik Katrės neužmušė,
bet nė nemušė. Indavė sūnui penkius auksinus,
Katrei kaltybę dovanuoja ir būtų visai tą menk-
niekį užmiršęs, kad ne kaimynai.

Dabar visame sodžiuje niekas apie nieką dau-
giau nebekalbėjo, kaip tik apie "Rimo kavaleri-
stą". Kad gi bent būtų kalbėję! Bet ištars: "Rimo
kavaleristas", ir lėpsta juoku. Berniukai ėmė vai-
zdžiai iliustruoti savo pasaką; tada moters, žiū-
rėdamos, lėpo juoku. Mažvaikiai, jau biką Rimų
susitikdami, sekė paskui, it šunyčiai, skalydami-
pamėtodamies:

— Rimo kavaleristas, Rimo kavaleristas.

Rimai nebegalėjo nė kojos iš namų beiškelti.

Pikčiausia gi buvo, kad nė kiek nuo kitų ne-
atsilikdavo nė Nerimai. Jie taip-pat, atsilošdami,
juokėsi kieme, juokėsi už stalo, dairydami pro
langą į Rimus. Rimai tai matė, degė gėda ir ne-
sitvėrė pykčiu.

Rimo širdyje pyktis ant visų sodiečių susidarė
į pyktį ant vieno Nerimo. Kitų nematė, o ji matė
nuolat tyčiojantis. Prisdėjo ir senasis prieštaravi-
mas. Ir ėmė jis mirtiną apmaudą giešti ir kerštu
degti.

Nieko nebeadarė nė Rimienė. Ji ir avinu va-
dino, ir juokėsi, ir per galvą glostė, ir naktį my-
lavosi — vis nieko. Rimas visai nutilo, naktimis
patale blaškėsi, danti griežė. Na, tikrai ji nelaba-
sis apsėdo. Paniuro visa pirkia. Nebeliko juokų.

Ir jauniklių širdyse velnias sėjo rūštybės sė-
klas. Niekas nebėjo į Nerimus. Nerimai jautė, del-
ko, ir taip-pat nebebėgiojo į Rimus.

Praėjo savaitė, antra. Sodžiui nusibodo ši ko-
medija, ir liovėsi. Nerimukai ėmė ilgėtis kaimynų
ir gėdėtis savo šaipymos. Jau buvo beeiną atsi-
prašyti ir susitaikinti. Tik senis sustabdė:

— Nugį, bra, del tokių niekų. Dar pasipūs...

Kažin kuo būt ir pasibaigę, kad ne būtų išti-
kusi kita Katrės komedija, kuri viso sodžiaus aty-
dą pabaigtinai nukreipė į kitą pusę.

Eina Katrė viduriu gatvės, draskydamasi pa-
šones taip giliai už ančiu, kad net antra ranka
reikėjo padėti už alkūnės. Katrė ką dirbo, dirbo
atsidėjus. Tad ir dabar visa jos mintis nukrypo

link nagų ir kaip čia juos kuogiliausiai į antį už-
kišus. Tad nė nepajuto, kaip užriogolino stačiai
ant Nerimo žuns, kurs pasliukas tysojo atokaitoje
gatvės dulkėse.

Tai buvo nieko nevertas šunpalaikis. Ne tik
nebuvo nieko inkandęs, bet nė nesulojęs. Temo-
kėjo listi prie stalo duonos plutos ir paskui die-
nų-naktį kame pavėnioje dripsoti. Nebūtų nieko
sakęs, kad patys galvažudžiai būtų ėmę šeimini-
kus pjauti, ne tai kaimynams, kurių nė jis, nė Ne-
rimai nuo saviškių seniai nebeskyrė. Bet bemie-
gant, netikėtai užkluptas ir skaudžiai užmintas,
šoko, it pablūdes iš baimės, ir griebė virstančią
per jį Katrę, už ką pakliuvo. Pataikė už minkštu-
mos ir skaudžiai inkando. Paskui susigėdo ir, at-
siprašyti už apsirikimą nemokėdamas, kaltai galvą
nuleidęs ir gėdingai akim delbsėdamas, nuruseno
į paklėtį.

Katrė savo būdu prapliupo visu užkimusiu bal-
su rėkti. Eina, pasikėlusį sijoną, per sodžių, rė-
kia balsu ir visiems pasakojasi, kaip ji niekur
nieko, o Nerimų pilkis kapt ir inkando.

— Jau tai visi Nerimai tokie, netik vienas jų
pilkis!...— pabaigė, keršydama.

Iš visų kiemų vertėsi žmonės žiūrėti retai te-
pasitaikančio skandalo. Būriais apstoję Katrę, šai-
pėsi ir net bėgo šalin, Katrei, del patvirtinimo savo
žodžių teisybės, paketinus net parodyti savo popą.

Juo Katrė rėkė ir skundė, juo visi jaunikliai
juokėsi ir buvo laimingi, susilaukę naujo pajvairi-
nimo savo būties. Tad visi apniko ateinantį dėdę
Mykolą ir vienu balsu ėmė pasakoti Katrės ne-
laimę. Nieko nesuprazdamas, Mykolas kreipėsi į
pačią komedijos veikėją; rimtai išklaušęs jos nu-
sisakymo, vis rimtai plačia, kaip ližė, savo pla-
štaka perbraukė Katrei per skaudžiamą vietą ir—

— Nieko, nieko! Nerimų pilkis tik pabučiavo...
Jau tokie visi Nerimai — Rimams seniai bučiuo-
ja...

Katrei nuo to pamaloninimo tuoj geriaus pa-
sidarė. Ji šyptelėjo, pabučiavo dėdei Mykolui ranką
ir, kaip niekur nieko, pardribsėjo namo. Ir viską
užmiršo.

Tik sodžius neužmiršo. Jis pagavo: "Nerimai
seniai Rimams bučiuoja", ir ėmė, susiriedzami,
kvatoties ir vaizdžiai vaizdinti, kaip Nerimas Ka-
trei pabučiavo ir kaip tai Katrei patiko. Sugužėjo
visi į Rimus, priklykė, prilermavo ir į kitą kiemą
išsivertė.

Liko Rimai nustarę. Viskas taip netikėtai at-
sitiko, taip seniai čia begirdėta sauvalingas juo-
kas, jog išpradžių tetesėjo šypso ties. Tik sveti-
miems iš pirkios išgužėjus, dirstelėjo į kits kito
nebepaniurusius veidus ir visi tikrai isteringai pa-
sileido juokties. Juokėsi Rimiukai, juokėsi Rimi-
čios, juokėsi mokanti susivaldyti, bet šiuosyk ne-
norinti valdyties Rimienė, juokėsi nepratęs juokties
ir patsai senis Rimas. Juokėsi, dairydami ne į
savo dabar tik susigėdusią Katrę, bet pro langus
į Nerimus.

Juokėsi ir širdžiai jiems lengviau darėsi. Lyg
kas būtų garo katilo atkišęs kranaitį: be galo su-

